

formát, de a tárgyi népművészetben is (a népi faragás bizonyítja ezt legszebben).

A szerzők a bevezetőben főleg a rajz szakos tanárok figyelmét hívják fel a tankönyv használatára, nem véletlen tehát, hogy a könyv külön fejezetben tér ki a modern és népművészet kapcsolatára. Például a „Zengővárkonyi madonna” rézkori szobrot és Henry Moore Anya és gyermeke című szobrát egymás mellett mutatja be, mindkettőben elsősorban a monumentális hatást érezni; vagy Picasso Avignoni kisasszonyok című festménye, mely az afrikai néger szobrászat hatását tükrözi.

Külön fejezetben foglalkoznak a népművészet jelenével és jövőjével. Felhívják a figyelmet az igazi érték és a giccs megkülönböztetésére: a népi művész benne él a természetben, amelyet a környezetének érez és vall, de művészi alkotó munkájában nem mechanikusan másolja, ellenében a giccsel, melynek alkotója mechanikusan veszi át a hagyomány kínálta sémákat, s a külsőségekben keresi a hatást. Erre is jó példával szolgálnak a mellékelt fényképek.

A magyar népművészet fejezetcím alatt képet kapunk a magyar településformákról, a népi bútorokról, a fafaragásról, a bőrmunkáról, fonásról és szövésről, hímzésről, a népviseletről, fazekasságról stb. Minden fejezet rövid történeti áttekintéssel tájékoztat bennünket a tárgyi népművészet ágának legfontosabb tudnivalóiról, gazdag képanyaggal illusztrálva a példákat.

A népművészet pedagógiája fejezetben a szerzők hangsúlyozzák, hogy a vizuális nevelésben felbecsülhetetlen segítséget jelent a művészettörténet mellett a népművészet, melynek tárgyait lehetőleg eredetiben kell bemutatni. Ezért a tárgyi népművészet anyagának összegyűjtésére, mentésére hívják fel a figyelmet.

Az értékes tankönyv végén gazdag felhasznált és ajánlott irodalmat talál az érdeklődő.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

A „SÁRGA ÖRDÖG”

AVAGY AZ ALKOHOLIZMUS ÉS MÁS SZENVEDÉLYEK

Fantasztikus Világ. *A magyar Pimodán*. Kiadja az Alkoholizmus Elleni Országos Bizottság, Budapest, 1983.

A nem mindennapi válogatás jelent meg Fantasztikus Világ II. *A magyar Pimodán* cím alatt az Alkoholizmus Elleni Országos Bizottság gondozásában Budapesten. Az antológia XX. századi, de már elhunyt írók immár klasszikus értékű írásait tartalmazza, melyek az alkohol, illetve valamilyen más szenvedély témája köré csoportosíthatók. A kötet

célkitűzésében felvállalja azt a feladatot, hogy bekapcsolódjék az alkoholizmus és egyéb önpusztító narkotikumok elleni harcba oly módon, hogy segítsen „a lényegre vonatkozó kérdések, a pro és kontra érvek, a belső tapasztalatok tiszta és kendőzetlen megfogalmazásában, tudatosításában, a beteg ember lelkiállapotának, szenvedéseinek belső átélésében — s ezzel immár gyakorlatra váltható módon abban, hogy benne ne kiközösítendő »deviáns egyedet«, hanem segítségre szoruló embertársat lássunk”. Mélységesen humanisztikus indíttatású tehát az antológia, melynek előszavában a szerkesztő-válogató Könczöl Csaba a fentiekben kívül leszögezi: „Az »önpusztító életvitel« jelenségével, legyen az alkoholizmus, öngyilkosság, kábítószer-fogyasztás, a társadalom legtöbb tagja ma értetlenül, tanácstalanul, mint áttörhetetlen fallal áll szemben.” És ez kétségkívül így igaz. Mert annak ellenére, hogy sosem jelentek meg nagyobb számban ismeretterjesztő munkák, sosem adtak ki több könyvet, sosem szerveztek több vitát, előadást, konferenciát a káros szenvedélyek egészség- és személyiségromboló hatásáról, annak ellenére, hogy iskolákban, munkaszervezetekben és egészségügyi intézményekben egyaránt folyik a harc az alkohol és más kábítószerek ellen, az eredmény egyelőre csak negatív görbét mutat. Nemhogy csökkenne, de nő azoknak a száma, akik — egyre fiatalabb korban — valamilyen önpusztító életforma háljába kerülnek.

„*A magyar Pimodán*” c. kötetben József Attila egy verse (*Alkohol*), Ady Endre és a róla készült írások, Csáth Géza, a Cholnokyak, Krúdy, Kosztolányi, Karinthy Frigyes, Gelléri Andor Endre és Hajnóczy Péter képviseli a témát elbeszélésekkel, esszéekkel, egy-egy visszaemlékezéssel. Önfelmentő ideológiák ezek vagy egy szubkultúra igazságai? — teszi fel az izgalmas kérdést a kötet utószavában Gerevich József, anélkül azonban, hogy egyáltalán lehetségesnek tartaná a probléma eldöntését. „Hiszen ez a kérdés nézőpontok, társadalmi csoportok, szubkultúrák közötti ellentétek, feszültségek, különbözőségek kérdése” — fejtegeti Gerevich, és rávilágít arra, hogy „más társadalmi rétegek felől egy hátrányos helyzetben levő csoport cselekedeteinek indítékai, »másságuk« magyarázata, létezésük jogosultságának, érvényességének, autenticitásának megfogalmazása önfelmentő ideológiának számít”. S mindezen túlmenően magától a probléma lényegétől való elzárkózást is jelenti.

A kötet elbeszéléseit, esszéit olvasva — a szerkesztői szándéktól eltérően — sajátos kép bontakozik ki a „szenvedélyek rabjairól”: mintha a „végzet” a „zsenit”: művészeket, írókat, költőket, festőket sújtaná elsősorban, vagy pedig éppen ellenkezőleg a társadalom periferiáján élő afféle lumpen elemeket. Ady, Cholnoky Viktor (*Tartini ördöge*), Csáth Géza (*Jegyzetek egy új rajzgyűjteményről*) írása az előbbire példák, Kosztolányi *Részeg asszony*, Cholnoky László *Prikk mennyei útja*, Gelléri *Négykézláb* c. elbeszélései pedig az utóbbira. Ilyenformán az antológia alapján mégiscsak a szenvedélyek „különös” jellege kap megerősítést:

mintha az alkoholizmus és vele a többi életpusztító tevékenység valamiképpen a rendkívülihez kötődne, mintha fátumként azokra nehezedne, akik életformájuk, szociális helyzetük, foglalkozásuk s egyáltalán egész életvezetésük által sehogy se sorolhatók be a társadalom jellegzetes csoportjaiba. Nem szabad azonban abba a hibába esni, hogy kizárólagosan csak ezeket az embereket tekintjük a szenvedélyek rabjainak. A probléma attól össztársadalmi méretű, hogy nemcsak — és talán nem is elsősorban rólok van szó. Hiszen nincs olyan rétege, csoportja napjaink társadalmának, melyet érintetlenül hagyna a kérdés: az iskolás korú fiatalok kábítószer-pótló tevékenységétől és egyre fokozódó italozásától kezdve a célja- és reményevesztett értelmiségig mindenkit érintő probléma, mely ott húzódik meg a legkülönbözőbb családi, szociális, egzisztenciális, egészségügyi konfliktusok mélyén. A kötet természetesen nem törekedett a felvetett téma teljes szélességű ábrázolására, de tisztán kell látnunk, hogy az alkoholizmus és társai nemcsak a nem mindennapi, különös helyzetű emberekre vannak hatással, hanem egyaránt sújtják a különböző társadalmi csoportokat, rétegeket. Ekkor és ezért válik indokolttá és halaszthatatlan szükségletté a kérdés társadalmi szinten történő valamiféle megoldása.

A kötet írásai irodalmi-esztétikai értékeik, hatásuk, ábrázolásmódjuk meglevenítő ereje miatt sikeresen eleget is tesznek annak a kitzűzött feladatnak, hogy szenvedő szereplők nem megvetést váltanak ki, hanem segítségre szoruló emberekként jelennek meg, ám ezen túlmenően — elsősorban természetesen az esszék — fel is kínálnak bizonyos értelmezési lehetőséget a jelenség magyarázására. Ezek az értelmezési törekvések azonban általában abból a felvetésből indulnak ki, hogy az alkoholizmus — és tágabban mindazok az önpusztító narkotikumok, melyeket szenvedélyként tartunk számon — nem általános, hanem specifikus jelenségnek számítanak. A „zseni” kiváltsága, akárcsak a többi betegség — vallják többen is. „Mert az egészségeseké a világ, de nem az egészségesek viszik előre a világot. (...) Hanem a lázban égő agyvelő, a vonagló idegrendszer az, amely megteremti az új gondolatot” — olvashatjuk Cholnoky Viktor *Egészség* c. írásában. A *Tartini ördögében* ugyanez a gondolat fejeződik ki. „Boldogok, akik a velük született degeneráció ördöge folytán tudnak alkotni újat, boldogok, akik a fiatalokukban beszerzett neuraszténia segítségével tudják meglátni a kísérteteket. És nem tudom másképpen, csak úgy, ha a degeneráltság és neuraszténia helyett ezt a jó sárga ördögöt szedem magamba (...) Az ördög elment Tartinihez, de nem jön el hozzám. Tehát én megyek el érte.” A *magyar Pimodában* Adynál is található hasonló elképzelés: „Ahogy nőtt majom vagy micsoda őseinknek szellemi befogadó talentuma, úgy nőtt a félelmük a betegségektől, a haláltól, kétségától és bánattól. Ez vitte az embert a szerelmi raffinementok s mesterséges mámorok kigondolására. Ezekből lettek az idegbajok és idegpotenciák, sőt ezekből lesz lassan-lassan a művészet.” Ám ezeket az

eszméket, melyek a századvég és századforduló jellegzetes dekadenciáját tükrözik, néhol maguk az írók is meghaladják és továbbgondolják. Csáth Géza a *Muzsikusok* sorsának tragédiáját abban látja, hogy a „XIX. század második felében kerültek Magyarországra, egy műveletlen és szegény korszakban... Nem tudták meg soha, hogy a cigányos, kulturálatlan Magyarország áldozatai voltak, hogy ez rontotta meg életüket, (...) ez kényszerítette rá őket az ivásra, arra, hogy nyomorultul éljenek, és szegényen, csalódottan, nyomorultul haljanak meg”. Juhász Gyula *Alkohol és irodalom* c. esszéjében attól várja a narkotikumok terjedésének csökkenését, hogy a „természettudományos világnézet” és a „szociális higiéné” térhódítása lassan visszaszorítja ezeket. A fenti nézetek úgy próbálják megragadni az alkoholizmus és más szenvedélyek lényegét, hogy korhoz, elmaradottsághoz, különösséghez kötik magyarázatukat, helyenként azonban ráérzéseikben máig teljes egészében fel nem tárt eszmékre bukkanunk. Bizonytalanul körvonalazva, hátrítva a megoldásban való részvételt, reményvesztetten lemondva a saját cselekvés lehetőségéről társadalmi hatásokat sejtenek és társadalmi megoldásokat sürgetnek. „Szereljenek fel bennünket jobban a társadalmi életre. Testi és lelki éhségeinkről tegyenek. Tegyük nekünk szebbé az életet” — kívánja Ady *Alkohol* c. írásában. És mindenekelőtt megközelítésük vitathatatlan érdeme, hogy nem elszigetelve, hanem az önpusztítás valamennyi formáját egységben szemlélve próbálkoznak a probléma megoldásával.

Az értelmezési kísérleteknél azonban még meggyőzőbb a kötet elbeszéléseinek megjelenítő ereje. Gelléri Andor Endre *Négykézláb, Barna sör, Kosztolányi Részeg asszony*, Cholnoky László *Prikk mennyei útja*, Karinthy Frigyes *Az új élet* c. elbeszélésében egy-egy zsákutás életvitel teljes kilátástalansága bontakozik ki. Valamennyien végighúzódnak a magány, az emberi kapcsolatok sóvárgása és lehetetlensége, és egy kétségbeesett és célját tévesztett próbálkozás egy koncepcióknak megfelelő életforma elérésére. Szánalmasak és esendők, gyengék és reménytelen életűek ezek az emberek. A legtöbb feszültség Hajnóczy *Temetés* c. írásában van. Itt még az öntudat, az önkontroll nem tűnt el egészen, még megmaradt az objektív látás képessége, a külső szemlélődés és értékítélet is lehetséges. Így válik feszültebbé, ambivalenssé a viszony a konvencionális életforma nyilvánvaló külső jegyei és saját életének kétségbeesítő zűrzavara között, s ezzel még szorosabbra zárja maga körül a kilátástalanságot.

„Önök, tisztelt kortársaim, pompásan gyógyítják a tüneteket, de hát maga a betegség?” — hangzik el a kérdés Cholnoky Viktor elbeszélésében, *Az Arany Sarkantyú*ban, s újabb kérdéseket implikál. Az antológia, „*A magyar Pimodán*” a tüneti gyógykezelés szintjén vagy mélyebben ássa be magát a problémába? És egyáltalán, hol tart ma az alkoholizmus és egyéb önsorsrontó szenvedélyek elleni küzdelem? A kötet — szerkesztőjének igénye szerint — célul tűzte ki az alaposabb vizsgáló-

dást. Az alkoholizmus elleni harc azonban ösztársadalmi szinten az eredményesség odaláról megközelítve, a tekintélyes számú ráfordítás és befektetés ellenére, is, úgy látszik, egy még korábbi stádiumban van: a tünetek feltárásánál tart, a jelenség lényegének és felszámolásának lehetőségei még váratnak magukra.

HÓDI Éva

S Z Í N H Á Z

EGYHARMAD BITEF

(*Négy a tizenkettőből.*) A cím egyszerre valós és jelképes. A 17. BITEF tizenkét bemutatóelőadásából valóban csak négyet, az összműsor egyharmadát láttam, de amint utólag kiderült, több figyelemre érdemesült előadás nem is volt az idei belgrádi nemzetközi színházi szemlén. Talán máskor sem, de azelőtt mindig úgy tűnt, hogy a BITEF, az egész rendezvény műsora tömörebb. Még a gyengébb, érdektelenebb, különféle véletlenek — mint az államközi konvenciók, a téves informálás, vagy bármi más — folytán Belgrádba került előadások is kiegészítették egymást, ha külön-külön nem is, de összességükben vonzóak voltak. Most — a megjelenő kritikák tanúsága szerint — a hagyományos fesztiváli koherencia elmaradt. S ezen az összbenyomáson az sem változtathat, hogy a látott négy előadásból kettőt nyugodtan mellőzhettem volna másik két produkció érdekében. A bűvös négyes szám, a fesztiváli műsor egyharmada, továbbra is meghatározó, minősítő értékű. Természetszerűen jobban mint eddig bármikor felmerül a BITEF, az ilyen egyharmad-BITEF létjogosultságának kérdése. Kell-e? Mi értelme van? Nem öncsalás-e azt állítani, hogy a BITEF még mindig a világszínház pillanatnyi állapotának tükré, lenyomata? Meghatározható-e a BITEF-előadások útján, milyen a vígszínház, milyen törekvések kerülnek előtérbe, milyenek keresik az érvényesülés útjait? S nem utolsósorban: mit lehet tanulni néhány előadásból, ami hasznosítható lenne a hazai színháztársadalomban?

(*Közös téma: a magány.*) Ha van a látott négy előadásnak valamiféle közös jegye, közös meghatározója, az a magány témája. Erről szól a két Shakespeare-mű, *A vihar* és a *Szentivánéji álom*, Botho Strauss tíz epizódból álló drámájának, a *Kicsik és nagyok* előadása, s a magány motívumai fedezhetők fel Queneau *Stílusgyakorlatok*jának néhány részletében is. Német, olasz, spanyol előadások szólnak az egyedülmaradt emberről. Ismert és kevésbé ismert rendezők tartják szükségesnek erről vallani. Tudjuk, nem új téma a magány napjaink színházművészetében. Ami esetleg újdonságot jelent, az a művész magányának a problémája, amelyre a két